

Studying Domestic Violence Against Women in Pakistan: Systematic Reviews

Ali Liaquat*

Mansoure Zarean**

Samia Arab KHorasani***

Abstract

Domestic violence against women is an inevitable phenomenon that Pakistani society has been facing for a long time. This research aims to examine the content of published researches in the field of domestic violence between 2000 and 2020 using a systematic review method. Based on the inclusion and exclusion criteria, 41 titles have been selected and analyzed from the collection of 729 researches published in these two decades. According to the findings, the effective factors of domestic violence against women include individual factors, socioeconomic factors, incorrect interpretations of religious teachings, and family factors. According to research, the negative consequences of domestic violence are physical and mental injuries. Also, policies and solutions to control and reduce this phenomenon have emphasized the intervention of the government and the participation of non-governmental organizations. It seems that domestic violence has become a social phenomenon under the influence of cultural norms and incorrect religious interpretations, which requires a refinement between the religious culture and the culture of Pakistani society with the aim of removing religious interpretations as a justification for violence.

Key Words :Domestic violence, women, honor killings, acid attacks, Pakistan.

---

* University of Religions and Denominations Qom, (Responsible Author), liaquatali110@gmail.com

** Assistant Professor, Department of Social Sciences and Development Studies, Women's Research Institute, AlZahra University (S), Tehran, Iran, m.zarean@alzahra.ac.ir

*** Assistant Professor, Faculty of Women and Family, University of Religions and Religions, Qom, Iran, s.khorasani@urd.ac.ir

بررسی خشونت خانگی علیه زنان در کشور پاکستان: مرور سامانمند

علی لیاقت*

منصوره زارعان**

سمیه عرب خراسانی***

چکیده

خشونت خانگی علیه زنان پدیده نامیمونی است که از دیرباز جامعه پاکستان با آن روبه‌رو بوده است. این پژوهش درصدد بررسی محتوای پژوهش‌های منتشرشده در زمینه خشونت خانگی در فاصله سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ به روش مرور سامانمند است. براساس ملاک‌های ورود و خروج از مجموعه ۷۲۹ پژوهش منتشرشده در این دو دهه ۴۱ عنوان انتخاب و بررسی شده است. براساس یافته‌ها عوامل مؤثر بر خشونت خانگی علیه زنان شامل عوامل فردی، عوامل اجتماعی اقتصادی، تفاسیر نادرست از آموزه‌های دینی و عوامل خانوادگی است. پیامدهای منفی خشونت خانگی براساس پژوهش‌ها آسیب‌های فیزیکی، روانی و روحی است. همچنین، سیاست‌گذاری‌ها و راهکارها برای کنترل و کاهش این پدیده بر مداخله دولت و مشارکت نهادهای غیردولتی تأکید کرده‌اند. به نظر می‌رسد خشونت خانگی تحت تأثیر هنجارهای فرهنگی و تفاسیر نادرست مذهبی به یک پدیده اجتماعی تبدیل شده است که لازم است جهت رفع آن پالایشی میان فرهنگ دینی و فرهنگ جامعه پاکستان با هدف حذف تفاسیر و تعابیر نادرست دینی به‌عنوان توجیه‌کننده خشونت انجام شود. واژگان کلیدی: خشونت خانگی، زنان، قتل‌های ناموسی، اسیدپاشی، پاکستان.

* دانشجوی دکتری، سایر، دانشگاه ادیان و مذاهب پردیسان، قم، ایران (نویسنده مسئول)

liaquatali110@gmail.com

** استادیار، مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء(س)، تهران، ایران

m.zarean@alzahra.ac.ir

s.khorasani@urd.ac.ir

*** استادیار، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران

تاریخ تأیید: ۱۴۰۲/۰۷/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۹

بیان مسئله

خشونت خانگی یکی از انواع خشونت‌هایی است که زنان متحمل می‌شوند. این نوع خشونت، تهدیدی جدی برای سلامت اجتماعی آنها محسوب می‌شود. این مسئله اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز بروز آسیب‌های اجتماعی دیگری نظیر اعتیاد، فرار از منزل، طلاق، انزوا، کاهش تمایل به مشارکت خانوادگی و خودکشی شود. جامعه پاکستان نیز از دیگر جوامع درگیر مسئله خشونت خانگی علیه زنان مستثنا نبوده و نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که زنان پاکستان از سال‌های آغازین زندگی مشترک از انواع خشونت خانگی رنج می‌برند. براساس مطالعه سازمان دیده‌بان حقوق بشر در سال ۲۰۰۹ بین ۲۰ تا ۳۰ درصد زنان در پاکستان انواع خشونت را تجربه کرده‌اند (Gosselin, 2009, p. 34).

طبق گزارش سازمان ملل متحد ۵۰ درصد زنان متأهل در پاکستان به‌طور فیزیکی مورد ضرب و شتم و ۹۰ درصد از نظر عاطفی و کلامی توسط شوهرانشان مورد آزار قرار می‌گیرند. گزارش‌های مرتبط با خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان نشان می‌دهد که خشونت خانگی در ۸۰ درصد از خانواده‌ها رخ می‌دهد (Nasrullah et al., p.193-197). کمیسیون حقوق بشر پاکستان میزان گستردگی خشونت خانگی در پاکستان را تا ۶۵ درصد برآورد کرده که حدود یک‌سوم آن خشونت جنسی است (Khan, 2021, p. 43-45).

براساس پژوهش‌ها، کلیشه‌های فرهنگی و اقتصادی (Dawn, 2006, p. 2)، سطح پایین تحصیلات زنان (Khan, 2013, p. 406)، مردسالاری (Hadi, 2017, p. 206) و اعتیاد مردان (Hussain et al, 2020) از جمله دلایل ارتکاب خشونت علیه زنان است.

اما دلیل مهم و مرتبط دیگری نیز در رخداد خشونت به‌عنوان یک پدیده چندبعدی مؤثر است. جامعه پاکستان به‌عنوان یک جامعه اسلامی محل پرسش جدی در خصوص خشونت مردان علیه زنان و در موضوع خاص این پژوهش، خشونت خانگی است. چه دلیلی باعث شده است که با وجود توصیه‌های دینی در رعایت مناسبات انسانی و اخلاقی با زنان در محیط خانه و خانواده مرد مسلمان پاکستانی به خشونت با زنان اقدام کند؛ خشونتی که در تصویر بیرونی تنها به‌دلیل ارتکاب آن از سوی یک مرد مسلمان، به اسلام و آموزه‌های اسلامی نسبت داده شده و تصویری غیرواقعی از دین اسلام در اجازه خشونت عام به‌طورکلی، و نسبت به زنان به‌طورخاص، را توسط مرد مسلمان رقم زده است. چنین تصویری از اسلام درحالی است که مجموعه آیات قرآن، آموزه‌های اسلامی و توصیه‌ها به رعایت شأن انسانی و موقعیت خاص اجتماعی و نقشی زنان به‌عنوان همسر، مادر و دختر در خانواده به‌عنوان امانت در دست مردان اشاره دارد؛ همان‌طورکه رویه و سیره پیامبر اسلام و

انمه نیز در همین سیاق بوده و سابقه و گزارشی از رفتاری خارج از مناسبات توصیه شده اسلامی و اخلاقی از جانب آنان با زنان وجود ندارد. این مهم مسئله بسیار جدی و نیازمند مطالعه عمیق و دقیق در خصوص چرایی و چگونگی تفسیر نادرست و غیر واقعی از دین و انتساب آن به توصیه‌های دینی در کنترل یا تنبیه زنان را به‌عنوان یک دلیل مهم در اعمال خشونت علیه زنان در جوامع اسلامی می‌نمایاند.

جهت بررسی دلایل خشونت مردان مسلمان پاکستانی با زنان در فضای خانه و خانواده، تحقیقات گسترده و از زوایای مختلف وجود دارد. پراکندگی و عدم انسجام این تحقیقات پژوهشگران را بر آن داشت که با مرور سامانمند^۱ در رابطه با خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان به نتایج منسجم‌تری دست یابند. از این رو، پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این سؤال است که خشونت خانگی علیه زنان، عوامل، انواع، پیامدها و راهکارهای آن در پژوهش‌ها چگونه است؟

۲. ادبیات نظری

به دلیل تنوع قابل توجه خشونت خانگی علیه زنان و زمینه‌های آن نظرات و رویکردهای مختلفی به این معضل و پدیده اشاره دارند. نظریه یادگیری اجتماعی^۲ بیان‌کننده آموزش رفتارهای مختلف و تقلید رفتارهاست. در این نظریه باندروا بر فراگیری و یادگیری خشونت از طریق مشاهده و تقلید تأکید می‌کنند. در این دیدگاه رفتار از طریق تقلید رفتار اعضای خانواده یا دیگران از طریق تجربه مستقیم فرا گرفته می‌شود. مردانی که مشاهده کنند والدینشان به‌طور فیزیکی به یکدیگر حمله می‌کنند تقریباً سه برابر بیشتر احتمال دارد که همسر خود را کتک بزنند (Naz, 2018, p. 1–28). از سوی دیگر، فمینیست‌های رادیکال^۳ بر این باورند که خشونت علیه زنان، محصول فرهنگ مردسالار است (Tahir, 2017, p. 1–25). با توجه به نظریه منابع^۴ هر چه یک فرد بتواند منابع بیشتری از جمله منابع اجتماعی، شخصی و اقتصادی را تحت کنترل خود در بیاورد، به همان میزان می‌تواند قدرت بیشتری داشته باشد (Tahir, 2012, p. 1–25). مردان با توجه به دسترسی منابع بیشتر از قدرت بیشتری در اعمال خشونت برخوردارند. نظریه فرهنگی^۵ بر فرهنگ غالب اشاره دارد و پذیرش سلطه مردانه را سبب این پدیده می‌داند. در جوامع مردسالار، استفاده از قدرت برای

-
1. Systematic
  2. Social Learning Theory.
  3. Feminist Theory.
  4. Resources Theory.
  5. Cultural Theory.

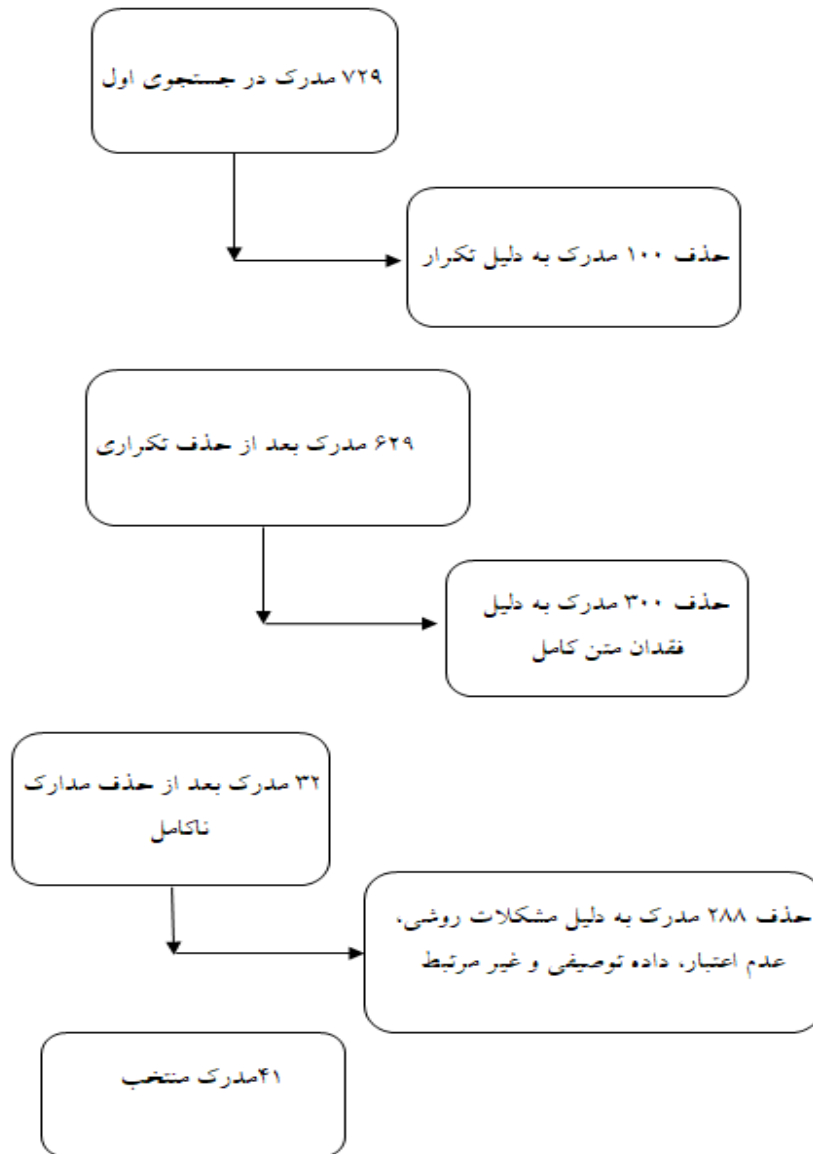
تثبیت سلطه مردان مشروع است. در برخی از جوامع زمانی که نظام اجتماعی به خطر می‌افتد، برای استقرار مجدد آن از خشونت استفاده می‌شود. این شکل از کنترل اجتماعی، یعنی اعمال خشونت برای بقای نظم اجتماعی در جامعه در سطوح عمده و فرعی اعمال می‌شود» (Gorjiposhti, 2019, p. 57). نظریه تضاد^۱ معتقد است جامعه به دلیل رقابت برای منابع به طور دائم در وضعیت تضاد قرار دارد. براساس این نظم اجتماعی با سلطه و قدرت حفظ می‌شود، نه با اجماع (Marx, Karl, Engle, 2004, p. 9-137). نزاع دائمی بین طبقه فرادست و فرودست ادامه دارد. در این رابطه مردان به عنوان طبقه فرادست به طور مدام در نزاع و کشمکش با طبقه فرودست یعنی زنان هستند.

۳. روش تحقیق

این پژوهش با هدف مرور سامانمند بر مقالات انجام شده در ارتباط با خشونت خانگی علیه زنان، عوامل، انواع، پیامدها و راهکارها جهت رسیدن به یک جمع‌بندی منظم در دو دهه ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ می‌باشد.

۴. شناسایی پژوهش‌ها

در این مطالعه مروری، با استفاده از بانک‌های اطلاعاتی Google Scholar، SAGE Journal، Web of Science، Jstore، Ebscohost Sciencedirect مانند Domestic Violence in Pakistan (خشونت خانگی در پاکستان)، Violence against women in Pakistan (خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان)، Honor Killing in Pakistan (قتل ناموسی در پاکستان)، Acid attack in Pakistan (اسیدپاشی در پاکستان)، به بررسی موضوع خشونت علیه زنان در پاکستان پرداخته شده است. بدین منظور از مجموع ۷۲۹ مقاله و پایان‌نامه نهایتاً ۴۱ مقاله انتخاب و بررسی شده است.

ابتدا مطالعات و مقالات مرتبط با خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان جمع‌آوری شد. در ادامه، با حذف مدرک به دلیل تکرار و فقدان متن کامل و مشکلات روشی، عدم اعتبار، داده توصیفی و غیر مرتبط ۲۸۸ مدرک به دلیل مشکلات روشی، عدم اعتبار، داده توصیفی و غیر مرتبط غربال‌گری شد و سرانجام، تعداد ۴۱ مقاله وارد مطالعه شد.

۵. محدودیت زمانی مقالات جستجو شده

در این پژوهش مقالات در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ مورد جستجو قرار گرفته است. در این دو دهه با توجه به جنبش‌های زنان و طرفداران حقوق زن پژوهش‌های گسترده‌ای صورت گرفته است. مقالات منتشرشده با ارزیابی عنوان و چکیده با هدف موردنظر بررسی و سپس متن کامل برای ارزیابی بیشتر بازیابی شده‌اند. با مطالعه چکیده و خلاصه پژوهش‌ها مشخص شد این پژوهش‌ها شامل اطلاعات توصیفی، و وضعیت پژوهش‌های کمی و کیفی هستند.

۶. گردآوری اطلاعات

در این مرحله جدول گردآوری داده‌ها تنظیم شد و اطلاعات پژوهش‌های انتخابی مانند عنوان پژوهش، اطلاعات مربوط پژوهش (نوع اثر، سال و محل انتشار به ترتیب سال نشر) و عناصر روش‌شناختی (روش گردآوری و تحلیل داده‌ها، حجم نمونه و ابزار پژوهش) استخراج و در قالب جدول گردآوری اطلاعات طبق جدول شماره ۱ انجام شد.

جدول شماره ۱. گردآوری اطلاعات

سال	نام مقاله	نویسندگان		روش	
		جنسیت	تحصیلات	کمی	کیفی
2020 (1)	The Link b/w a Husband's Trust in Informal Institutions and Domestic Violence : against Wife : Evidence from Pakistan.	F=1	PhD	کمی	کیفی
2020 (2)	Domestic Violence Amid Covid – 19 Pandemic : Pakistan' Perspective.	F=1 M=2	MBBS'	-	کیفی
2020 (3)	Practices of Domestic Violence in Pakistan : An Islamic Perspective.	F=1 M=1	PhD PhD	-	کیفی
2020 (4)	Men's Perceptive about Domestic Violence in Rural Sindh, Pakistan.	M=2 F=1	PhD MSc	-	کیفی
2020 (5)	Honor Killing in Pakistan and Status of Women in Islamic Law.	M=1	Master of Law	-	کیفی
2020 (6)	Media Hush on Honor Killing in Pakistan : The Case of Punjab.	M=1	PhD	-	کیفی

کیفی	کمی	Consultant Psychiatrist	M=1 F=1	Prevalence & Risk Factors of DV & its impacts on women's mental health in Gildgath—Balistan, Pakistan.	2020 (7)
کیفی	کمی	MSc PhD	F=2	Domestic Violence and Psychological Well—Being of Survivor Women in Punjab Pakistan	2018 (8)
کیفی	کمی	PhD NMC Ap	M=1 F=2	Is attitudinal acceptance of Violence a Risk Factor? An analysis of Domestic Against Women in Pakistan.	2018 (9)
کیفی	کمی	PhD	F=1	Extended Family Influences on Intimate Partner Violence : Perception of Pakistan in Pakistan and the UK.	2018 (10)
کیفی	—	Assistant Profs : PhD	M=3	Violence against women in Pakistan : A Study of Religious, Socio—cultural & legal Perspective of Honor Killing.	2018 (11)
کیفی	—	PhD	M=1	Domestic Violence against Women in Pakistan and Its Solution from and Islamic Perspective : A Critical and Analytical Study.	2017 (12)
کیفی	کمی	BA	F=1	A Spell of Empower Women : Religion Culture and Domestic Violence in Pakistan.	2017 (13)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=1 M=3	Exploring the Relationship of Domestic Violence Health seeking behavior and Empowerment of Women in Pakistan.	2017 (14)
کیفی	کمی	یافت نشد	M=2	Domestic Violence against women : Empirical from Pakistan.	2017 (15)
کیفی	کمی	PhD PhD	M = 1 F = 1	Honor Killing of Women : A comparative Study of Pakistan Print Media.	2017 (16)
کیفی	—	PhD	M=4	Women of North Pakistan in the line of Domestic Violence.	2017 (17)
کیفی	کمی	MA PhD	F=2 M=1	The Role of Socio—Economic Status in Adoption of Coping Strategies among Adolescents against Domestic Violence.	2016 (18)
کیفی	کمی	PhD	F=1	Domestic Violence Laws and Practices in Pakistan.	2015 (19)

کیفی	کمی	PhD PhD	F=1 M=1	Domestic Violence against Rural Women in Pakistan : An Issue of Health and Human Rights.	2015 (20)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=1 M=1	Causes and Consequences of Acid Attacks on Women : A Case Study of District Lahore, Pakistan.	2014 (21)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=4	Intimate Partner Violence in Pakistan : A Systematic Reviews :	2014 (22)
کیفی	کمی	PhD PhD	F=1 M=2	Men's Beliefs and Attitudes towards Intimate Partner Violence against Women in Pakistan.	2013 (23)
کیفی	کمی	یافت نشد.	F=2	Domestic Violence against infertile women In Karachi, Pakistan.	2012 (24)
کیفی	کمی	پزشک	M=5 F=1	Death in the Home : DV against women In the Khyber Pakhtunkhaw .	2012 (25)
کیفی	کمی	PhD PhD	M=5 F=1	Exploring Socio – Economic Factors behind domestic violence against women in Sargodah, District.	2012 (26)
کیفی	-	Lecturer & PhD	M=1 F=1	Level of Awareness regarding DV : Comparison b/w working & non – working women : A case study of Rawalpindi.	2012 (27)
کیفی	-	Religious Scholars	M=5	Honor Killing in Pakistan : An Islamic Perspective.	2012 (28)
کیفی	کمی	Consultant Psychiatrist	M=1 F=1	Prevalence of DV & associated Depression in Married Women at a tertiary care hospital in Karachi.	2010 (29)
کیفی	کمی	PhD PhD	M=4 F=1	Domestic Violence against women : a case study of District Jacobabad, Sindh, Pakistan.	2011 (30)
-	کمی	پزشک تخصص	F=1 M=2	The Epidemiological Patterns of Honor Killing of Women in Pakistan.	2009 (31)
کیفی	-	پزشک تخصص	F=1 M=2	Domestic Violence among Pakistani Women An insight into literature.	2009 (32)
کیفی	کمی	PhD PhD	F=1 M=4	Association of various reproductive rights, domestic violence and martial rape with depression among Pakistani women.	2009 (33)

کیفی	-	یافت نشد	F=1 M=1	Violence against Women in Pakistan : Perceptions and Experiences of Domestic Violence.	2008 (34)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=2 M=5	Domestic Violence Prior to and during Pregnancy among Pakistani Women.	2008 (35)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=3	Perspective on Domestic Violence, Case Study from Karachi.	2008 (36)
-	کمی	PhD PhD	M=2 F=2	DV and Pregnancy - Perspective from Islamabad and Rawalpindi.	2008 (37)
-	کمی	یافت نشد	F=1 M=1	Bride Exchange and Women's Welfare in Rural Pakistan.	2007 (38)
کیفی	-	یافت نشد	JMPA	Strategies and Recommendation for Prevention and Control Domestic Violence Against Women in Pakistan.	2007 (39)
کیفی	کمی	MD,MD, BA	F=1 M=2	Attitudes of Pakistani Men to Domestic Violence : A Study from Karachi.	2005 (40)
کیفی	کمی	یافت نشد	F=1	Violence against Women : Media Representation of Violent issues in the Perspective of Pakistan.	2004 (41)

۷. یافته‌ها

۷-۱. اطلاعات توصیفی پژوهشی‌های کمی و کیفی

در این بخش تلاش شده مواردی مانند بازه زمانی انتشار پژوهش‌ها، اطلاعات انتشار، جنسیت و سنخ‌شناسی پژوهشگران مشخص شود.

۷-۲. بازه زمانی

تعداد تحقیقات انجام شده در یک بازه زمانی خاص پیرامون خشونت خانگی علیه زنان در کشور پاکستان می‌تواند نشان‌دهنده اهمیت آن موضوع در جامعه علمی کشور باشد و درعین حال مشخص شدن تعداد پژوهش‌هایی که در یک بازه زمانی خاص انجام شده‌اند، می‌تواند بستر را برای انجام پژوهش‌های بیشتر آماده کند. برای مثال، پژوهش در مورد اینکه چه عوامل و مسائلی، به لحاظ فرهنگی، اجتماعی و سیاسی منجر به گرایش یا عدم گرایش جامعه علمی به بررسی در این زمینه خاص شده است از نتایج این بررسی خواهد بود. روند پژوهشی توجه به مسئله‌ای خشونت خانوادگی علیه زنان در کشور پاکستان در جریان دو دهه‌ای ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول شماره ۲. اطلاعات سال انتشار پژوهش‌ها

ردیف	سال	فراوانی
۱	۲۰۲۰	۷
۲	۲۰۱۸	۴
۳	۲۰۱۷	۶
۴	۲۰۱۶	۱
۵	۲۰۱۵	۲
۶	۲۰۱۴	۲
۸	۲۰۱۳	۱
۹	۲۰۱۲	۵
۱۰	۲۰۱۰	۱
۱۱	۲۰۰۹	۳
۱۲	۲۰۰۸	۴
۱۳	۲۰۰۷	۲
۱۴	۲۰۰۵	۱
۱۵	۲۰۰۴	۱

براساس جدول ۲ بیشترین حجم پژوهش‌ها در حوزه خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ و ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ و به‌ویژه در سال ۲۰۲۰ انجام شده است. ۱۴۲۲ مورد خشونت خانگی و ۹۴۰۱ مورد خشونت علیه زنان در شش ماه ۲۰۲۰ گزارش شده است (Ani, 2021, p. 2) و دقیقاً ۳۹۹ مورد قتل زنان در جریان تعطیلی و ممنوعیت رفت‌وآمدها به‌دلیل جلوگیری از انتشار ویروس کرونا در مارس ۲۰۲۰ در استان خیبر پختونخواه گزارش شده است؛ درحالی‌که تنها ۲۵ مورد تماس با تلفن پلیس دریافت شده است (Altmash, 2020, p. 1-25).

۷-۳. اطلاعات انتشار

پژوهش‌های موردبررسی این مطالعه مروری و سامانمند در قالب مقالات علمی - پژوهشی منتشر شده‌اند.

جدول شماره ۳. اطلاعات مربوط به مقالات ارائه شده در وبگاه‌ها و مکان‌های مربوط به خشونت خانگی

ردیف	سال انتشار	محل انتشار	فراوانی
۱	۲۰۲۰ و ۲۰۱۵	پاکستان مؤسسه مطالعات اسلامی، دانشگاه، پنجاب، لاهور،	۲
۲	۲۰۲۰	مجله بین‌المللی هنرهای لیبرال و علوم اجتماعی	۱
۳	۲۰۲۰	پژوهشگاه راحت القلوب، کوئته، پاکستان	۱
۴	۲۰۲۰	مجله علوم پزشکی پاکستان	۱
۵	۲۰۲۰ و ۲۰۱۸ و ۲۰۱۶	مجله خشونت بین فردی (SAGE)	۳
۶	۲۰۲۰	مرکز پشتیبانی SSRN	۱
۷	۲۰۲۰	مجله سلامت عمومی آسیا و اقیانوسیه	۱
۸	۲۰۱۸	بالینی، میدکیور دنیای تحقیقات، مجله روانشناسی و روانشناسی	۱
۹	۲۰۱۸	دانشگاه شیفلد، انگلیس.	۱
۱۰	۲۰۱۷	مرکز تحقیقات آسیایی یورک	۱
۱۱	۲۰۱۷	اپیدمیولوژی آمارزیسی	۱
۱۲	۲۰۱۷	اداره اسلامی مطالعات، دانشگاه ملی زبان‌های مدرن، اسلام‌آباد، (NUML)	۱
۱۳	۲۰۱۷	مجله علوم اجتماعی و انسانی بریتانیا، مجله رسمی دانشگاه پوترا مالزی	۱
۱۴	۲۰۱۷	شعبه پزشکی قانونی دانشگاه پزشکی رحمان، پشاور، پاکستان.	۱
۱۵	۲۰۱۷	مؤسسه بین‌المللی علم، فناوری (IISTE) آمریکا.	۱
۱۶	۲۰۱۷ و ۲۰۱۵	معاملات VFAST در آموزش و علوم اجتماعی، مرکز آموزش عالی اقراء پاکستان	۳
۱۷	۲۰۱۲	مجله صلح، مناقشه و توسعه، لندن، انگلیس.	۱
۱۸	۲۰۱۴	مجمع بین‌المللی دانشگاهی، ifor ژاپن	۱
۱۹	۲۰۱۴ و ۲۰۱۳	Sage publications	۲
۲۰	۲۰۱۲ و ۲۰۰۹	دانشگاه آغا خان، دانشگاه علوم بهداشت، کراچی، پاکستان	۲
۲۱	۲۰۱۲	مرکز علوم و آموزش کانادا، علوم اجتماعی آسیایی.	۲
۲۲	۲۰۱۰	پروژه علوم اجتماعی و رفتاری، رومانیه اروپایی مرکزی و شرقی	۱
۲۳	۲۰۰۹	انتشارات دانشگاه آکسفورد به نمایندگی از انجمن بهداشت عمومی اروپا	۱
۲۴	۲۰۰۹	مرکز بیومد کشور انگلیس (BIOMed)	۱
۲۵	۲۰۰۸	مجله سلامت مدیترانه شرقی	۱
۲۶	۲۰۰۸	مجله بررسی مطالعات آسیایی	۱
۲۷	۲۰۰۷	مجله انجمن پزشکی پاکستان	۱
۲۸	۲۰۰۷	سند کاری سیاست بانک جهانی	۱
۲۹	۲۰۰۵	انتشارات الزویدا ایرلند	۱
۳۰	۲۰۰۴	مجله علوم بین‌المللی لاهور، پاکستان	۱

با توجه به جدول شماره ۳ دوازده مجله معتبر که در پاکستان در حوزه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه زنان فعالیت دارند، درباره خشونت خانگی علیه زنان مقالاتی را چاپ کرده‌اند. تعدادی از مقالات در مجلات خارج از پاکستان منتشر شده است. جغرافیای انتشارات در داخل و در خارج از کشور نشان می‌دهد که امروزه خشونت علیه زنان به‌طور کلی و به‌ویژه خشونت خانگی علیه زنان، دغدغه‌های پژوهشگران می‌باشد.

۷-۴. یافته‌های مربوط به مؤلفان

جنسیت و سنخ‌شناسی پژوهشگران نشان می‌دهد ۳۱ نویسنده و پژوهشگر از زنان و ۴۹ پژوهشگر را مردان تشکیل داده‌اند. در این بین، ۲۸ تن از نویسندگان دارای مدرک دکتری و از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها هستند. بعضی از این نویسندگان (۵ نفر) چون در دانشگاه‌های بهداشتی مشغول خدمت بوده‌اند، طبیعتاً پزشک متخصص هستند. ۴ نویسنده کارشناسی ارشد داشته و یک نفر فوق‌دیپلم و بعضی از نویسندگان مدرک خود را ذکر نکرده‌اند. دکتری و پزشک متخصص بودن ۵۴ نفر از نویسندگان می‌تواند از یک سو بیان‌کننده غنا و کیفیت پژوهش‌های انجام شده در حوزه خشونت خانوادگی علیه زنان در کشور پاکستان باشد و از سوی دیگر، اهمیت این موضوع در مجامع علمی - دانشگاهی کشور پاکستان را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴. سنخ‌شناسی پژوهشگران

تخصیلات پژوهشگران	فراوانی
دکترای تخصصی	۲۸
کارشناسی ارشد	۴
کارشناسی	۱
پزشک متخصص	۵

۷-۵. اهداف تحقیقات

در تحقیقات، پژوهشگران اهداف متفاوت و گاه تکراری را دنبال کرده‌اند. بعضی با عناوین خاص و با هدف مشخص مثلاً قتل ناموسی را بررسی کرده‌اند و بعضی دیگر با در نظر گرفتن پیامدهای منفی یا عوامل مؤثر خشونت خانگی را مطالعه کرده‌اند. جدول زیر اهداف تحقیقات انجام شده را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵. اهداف تحقیقات

ردیف	سال	پژوهشگر	اهداف
۱	۲۰۲۰	سونیا اختر	درک ارتباط میان اعتماد شوهر به نهادهای غیررسمی و تمایل او به اعمال خشونت فیزیکی علیه همسر
۲	۲۰۲۰	مرزا آتماش و همکاران.	عدم ضمانت اجرایی قوانین، افزایش خشونت خانگی در شرایط کرونا و استراتژی‌های مقابله با خشونت خانگی
۳	۲۰۲۰	زینب صادق و همکاران	بررسی تفاسیر نادرست آیات قرآن و احادیث در مشروعیت بخشیدن به خشونت و سرکوب زنان
۴	۲۰۲۰	امین علی بُریر و همکاران	درک باورها، تجربیات و پاسخ‌های مردان در مورد خشونت خانگی
۵	۲۰۲۰	قاضی محمد شیر عباس	مفهوم سنتی و فرهنگی پدربسالاری در نهاد خانواده
۶	۲۰۲۰	محمد عمیر اشرف	سکوت رسانه‌های ملی در قبال پدیده اجتماعی قتل ناموسی

اهداف	پژوهشگر	سال	ردیف
گسترش خشونت خانگی و اثرات ناشی از آن بر سلامت روان زنان	هانیه و همکاران	۲۰۲۰	۷
بررسی انواع خشونت خانگی و عوامل آن	سومیرا ناز و نجمه اقبال مِلک	۲۰۱۸	۸
شناسایی عوامل محرک خشونت خانگی علیه زنان	رفیع امیرالدین و همکاران	۲۰۱۸	۹
دیدگاه مردان و زنان پاکستان در مورد نقش خانواده زن و شوهر در رابطه به تعارضات زناشویی و IPV	پروین اعظم و همکاران	۲۰۱۸	۱۰
بررسی دیدگاه‌های اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و مذهبی قتل‌های ناموسی	شیر محمد	۲۰۱۸	۱۱
تحلیل جنسیت، خشونت و ناسیونالیسم در داستان کوتاه رخسانه احمد «طلسم و ماه» در حال تغییر	وردا بهزاد	۲۰۱۷	۱۲
خشونت خانگی علیه زنان و راه‌حل‌های آن از دیدگاه اسلام	دکتر محمد طاهر	۲۰۱۷	۱۳
بررسی ارتباط بین خشونت خانگی و توانمندسازی زنان	ناهیده فردوس و همکاران	۲۰۱۷	۱۴
مطالعه مخاطراتی که زنان در زندگی خانوادگی خود با آنها روبه‌رو هستند	محمد ابرارالحق و اشرف	۲۰۱۷	۱۵
خشونت خانگی علیه زنان، عوامل آن در شمال پاکستان، جامو کشمیر	شجاعت علی و همکاران	۲۰۱۷	۱۶
اخبار و قتل ناموسی به‌ویژه اخبار خشونت‌آمیز در مورد زنان	سید حسن رضا و مهمونه لیاقت	۲۰۱۷	۱۷
بررسی نقش وضعیت اجتماعی - اقتصادی در اتخاذ راهبردهای مقابله در میان نوجوانان در برابر خشونت خانگی	سعید احمد و همکاران	۲۰۱۶	۱۸
بررسی حقوقی خشونت خانگی در پاکستان به‌منظور کشف نگرش‌های مختلف به موضوع جنسیتی تحت قانون در جوامع مسلمان	دکتر شهزادی پاکیزه	۲۰۱۵	۱۹
بررسی وضعیت زنان روستایی به‌دلیل موقعیت اجتماعی نسبتاً ضعیف و عدم آگاهی	رویینه زکر و همکاران	۲۰۱۵	۲۰
بررسی علل حملات اسیدپاشی، پیامدهای آن	سمیرا اعظم	۲۰۱۴	۲۱
بررسی خشونت شریک صمیمی، عوامل، پیامدها و انواع خشونت خانگی	پروین اعظم و همکاران	۲۰۱۴	۲۲
باورها و نگرش‌های مردان نسبت به خشونت زنان در پاکستان	رویینه زکر و همکاران	۲۰۱۳	۲۳
بررسی شیوع خشونت فیزیکی و روان‌شناختی علیه زنان عقیم	نیلوفر سمیع، تزبین سید علی	۲۰۱۲	۲۴
تعیین دامنه مرگ‌ومیر ناشی از خشونت خانگی در استان خیبر پختونخواه	مجاهد شاهد و همکاران	۲۰۱۲	۲۵
بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی خشونت خانگی	زرقا و اظهر و همکاران	۲۰۱۲	۲۶
بررسی مقایسه میزان آگاهی زنان شاغل و غیر شاغل در مورد خشونت خانگی	حمیرا ذوالفقار و دکتر رخسانه حسن	۲۰۱۲	۲۷
قتل ناموسی و رویکرد اسلام در مخالفت با آن	نیاز محمد و همکاران	۲۰۱۲	۲۸
خشونت خانگی علیه زنان در ناحیه جیک آباد سنده پاکستان و چگونگی زنده ماندن در خشونت خانگی	دکترندیم و همکاران	۲۰۱۱	۲۹
گسترش خشونت خانگی در میان زنان متأهل مراجعه‌کننده به محیط روان‌پزشکی در یک بیمارستان مراقبت‌های عالی در کراچی	صعوبیه حقیقی و همکاران	۲۰۱۰	۳۰
مستندسازی اپیدمیولوژی قتل ناموسی در پاکستان	معظم نصرالله و همکاران	۲۰۰۹	۳۱

اهداف	پژوهشگر	سال	ردیف
برآورد بار خشونت خانگی، استراتژی‌ها پیش‌گیری و کنترل خشونت خانگی	عظمت خان، تزین سید علی	۲۰۰۹	۳۲
تعیین ارتباط افسردگی با فقدان حقوق باروری و خشونت خانگی	فریده علی و همکاران	۲۰۰۹	۳۳
ارزیابی دیدگاه‌های زنان طبقه متوسط و متوسط به پایین از خشونت در خانواده	عدیل رفعت خان، رفعت حسن	۲۰۰۸	۳۴
بررسی خشونت خانگی قبل و در دوران بارداری در میان زنان پاکستان	رزینا کریمالی و همکاران	۲۰۰۸	۳۵
تعیین و شدت خشونت خانگی در زنان باردار که به بیمارستان‌های بخش دولتی در اسلام و راولپندی رجوع کرده‌اند	مسعود علی شیخ و همکاران	۲۰۰۸	۳۶
کشف ماهیت و اشکال خشونت خانگی، شرایط، تأثیر و مکانیسم‌های مقابله در زنان قربانی خشونت	فوزیه ربانی، فوزیه قریشی	۲۰۰۸	۳۷
رسوم ازدواج فراگیر ازدواج میاله‌ای (واتا ساتا) در روستاها	حنان چی زاكوبی و غزاله منصورى	۲۰۰۷	۳۸
بررسی راهکارهای پیشگیری و کنترل خشونت خانگی	تزین سید علی	۲۰۰۷	۳۹
بررسی نگرش مردان در مورد همسر آزاری و عوامل پیش‌بینی کننده و خطر آزار فیزیکی	فریال فخری و همکاران	۲۰۰۵	۴۰
بررسی نقش رسانه‌ها در گزارش مسائل مشکل‌ساز خشونت خانگی	شمایله احمد	۲۰۰۴	۴۱

اطلاعات تبیینی پژوهشی‌های کمی و کیفی

۷-۵-۱. عوامل مؤثر بر خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان

تحقیقات چهار عامل مؤثر در رابطه با خشونت خانگی علیه زنان مطرح کرده‌اند.

عوامل فردی

یافته‌ها در رابطه به عوامل فردی مانند بی‌سوادی مردان، سن پایین زن و دختر، رفتار مشکوک زن، روابط جنسی نامشروع زن، حسادت و قمار است.

جدول شماره ۶. عامل فردی خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان

عامل	کد	متغیر	ردیف
سطح سواد	۳۲، ۳۱، ۲۲، ۱۹، ۱۷، ۱۲، ۱۱، ۹	بی‌سوادی مردان	۱
سن	۳۸، ۳۴، ۳۳، ۳۲، ۲۵، ۱۹، ۱۷، ۱۲، ۴، ۴۰، ۳۹	سن پایین زن و دختر	۲
اخلاقی	۳۸، ۳۶، ۲۱، ۱۴، ۷، ۱	اعتیاد الکل و مواد مخدر	۳
اخلاقی	۱	قمار	۴
اخلاقی	۳۰، ۱۸، ۱۱	رفتار مشکوک زن	۶
اخلاقی	۳۰، ۱۱، ۴	روابط جنسی نامشروع زن	۷
اخلاقی	۳۲	حسادت	۸

جدول ۶ سن پایین زنان پاکستانی را بیشترین عامل فردی خشونت خانگی علیه زنان در کشور پاکستان نشان می‌دهد. بی‌سوادی مردان و اعتیاد الکل و مواد مخدر نیز از عمده عوامل فردی خشونت خانگی به شمار می‌آید.

عوامل اجتماعی-اقتصادی

تحقیقات و یافته‌ها حاکی از افزایش روزافزون خشونت خانگی است؛ هرچند به دلیل خصوصی بودن حریم خانواده، طبیعی جلوه دادن خشونت خانوادگی در ساختار جامعه پاکستان و ترس قربانیان یا شرم و حیا، در خیلی از موارد خشونت گزارش نمی‌شود.

جدول شماره ۷. عوامل اجتماعی خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان

ردیف	متغیر	کد	عامل
۱	هنجارهای مردسالاری	۱، ۳، ۴، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸	اجتماعی
۲	تبعیض جنسیتی	۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۳۸، ۳۵، ۳۳، ۳۰، ۲۶، ۲۲، ۱۹	اجتماعی
۳	آداب و رسوم سنتی و قدیمی	۳، ۵، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۲، ۲۵، ۳۱، ۳۴، ۳۶، ۴۰	اجتماعی
۴	هنجارهای فرهنگی و سنتی	۴، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۰	اجتماعی
۵	نظام قبیله‌ای، جرگه‌ای	۳، ۵، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۸، ۱۹	اجتماعی
۶	خشونت خانگی به‌عنوان حق فرهنگی مرد	۴، ۹، ۱۱، ۱۳، ۲۱، ۲۲، ۳۰، ۳۲، ۳۴	اجتماعی
۷	موقعیت اجتماعی ضعیف زنان	۱۱، ۱۹، ۲۱، ۳۰، ۳۴، ۳۵	اجتماعی
۸	پدیده طبیعی همسر آزاری و کتک زدن	۴، ۷، ۸، ۹، ۱۲، ۳۰	اجتماعی
۹	نگاه مال به زنان	۴، ۱۱، ۱۶، ۳۰، ۳۴	اجتماعی
۱۰	لکه ننگ طلاق در جامعه	۱، ۱۲، ۱۳، ۲۱، ۳۲	اجتماعی
۱۱	خدمت به‌عنوان یک کالا	۴، ۱۷، ۳۰	اجتماعی
۱۲	سرپرست بودن مرد سالخورده خانواده	۳، ۵	اجتماعی
۱۳	زیر پا گذاشتن موانع فرهنگی	۵، ۳۰	اجتماعی
۱۴	موقعیت مکانی (روستایی)	۱۹، ۳۰	اجتماعی
۱۵	عدم آگاهی از حقوق زنان	۱۱، ۱۲، ۱۷، ۳۸	اجتماعی
۱۶	نان‌آور بودن مرد	۴، ۸، ۹، ۱۷، ۲۶، ۳۲	اجتماعی

جدول ۷ نشان می‌دهد که یکی از مشکلات اجتماعی عمده جامعه پاکستان، هنجارهای نظام مردسالاری حکام در جامعه و خانواده‌های پاکستان است؛ بنابراین رابطه مثبت قوی را بین نگرش

مردسالاری و خشونت خانگی نشان می‌دهد. درحقیقت، نگرش مردسالاری برگرفته از هنجارهای فرهنگی و سنتی، نظام قبیله‌ای، جرگه‌ای است که بیشترین تحقیقات انجام شده در جدول ۸ به آن اشاره شده است.

جدول ۸ یکی دیگر از عوامل مؤثر اجتماعی را مشکلات اقتصادی، فقر در جامعه پاکستان نشان می‌دهد؛ ازاین‌رو زنان پاکستان اعم از روستاها و شهرها به‌دلیل مشکلات اقتصادی با خشونت خانگی روبرو هستند. چون زنان از حیث مالی وابسته به شوهران خود بوده‌اند، ازاین‌رو در بسیاری مواقع به دلایل درآمد کم یا خانواده فقیر و نیاوردن جهیزیه کافی به خانه شوهر مورد خشونت قرار می‌گیرند. مهم‌تر از همه، او (مرد) نان‌آور خانه است و به همین خاطر فکر می‌کند این حق را دارد که در مسائل مربوط به زندگی روزمره و دیگر موارد ناموسی زن را کتک بزند. نان‌آور بودن مرد درحقیقت به او قدرت تسلط بر همسرش را می‌دهد تا طبق میل خود با آن رفتار کند و این می‌تواند به خشونت خانگی منجر شود (Burior, 2020).

جدول شماره ۸. عوامل اقتصادی خشونت خانگی علیه زنان

ردیف	متغیر	کد	عامل
۱	فقر	۲۶، ۲۵، ۱۹، ۱۷، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۸، ۷، ۴، ۳۲، ۳۱، ۲۴، ۴۰، ۳۸، ۳۵، ۳۴	اقتصادی
۲	بیکاری مردان	۳۴، ۳۱، ۲۷، ۲۱، ۷	اقتصادی
۳	زنان کم‌درآمد	۳۱، ۲۷، ۲۶، ۱۹، ۱۷، ۱۴	اقتصادی
۴	دارای و اموال زنان	۲۶، ۹، ۸، ۷، ۵	اقتصادی
۵	محرومیت از ارث	۹، ۵	اقتصادی
۶	مشکلات مهریه	۲۰، ۱۷، ۵	اقتصادی
۷	مشکلات جهیزیه	۴۰، ۳۸، ۳۲، ۳۱، ۲۰، ۱۲، ۷، ۵	اقتصادی
۸	وابستگی اقتصادی زنان به مردان	۳۸، ۲۷، ۲۶، ۲۱، ۱۹، ۱۳، ۱۲، ۹، ۷	اقتصادی

عوامل دینی

یکی از عوامل مؤثر درخشونت خانگی علیه زنان در پاکستان فهم اشتباه از آموزه‌های دینی است. این آموزه‌های نادرست در پاکستان به آداب‌ورسوم تبدیل شده و زنان را در معرض خشونت، آسیب‌پذیر می‌کند. بسیاری از مورخان و علمای دین با بیان اینکه زنان حقیر هستند، سعی در تنزل مقام زن دارند و ادعا می‌کنند که به خاطر حوا است که آدم اولین اشتباه خوردن میوه حرام را مرتکب شد. یا اینکه از نظر اسلام زن وابسته به مرد است؛ پس محرم یا ولی مسئول تعیین سرنوشت اوست (Ashraf, 2017, p. 194–204).

جدول شماره ۹. عامل دین و خشونت خانگی علیه زنان

ردیف	متغیر	کد	عامل
۱	تفاسیر نادرست آموزه‌های دینی	۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۳۸، ۳۴، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۹، ۲۶	مذهبی
۲	امر به معروف و نهی از منکر	۳، ۲۷، ۲۹	مذهبی
۳	هنجارهای نادرست مذهبی	۳، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۲۶، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲	مذهبی
۴	قتل ناموسی	۱، ۳، ۵، ۶، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۲۹، ۳۰	مذهبی
۵	شرم و حیا و عزت	۳، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲	مذهبی
۶	فدا کردن زن در برابر ارزش‌های مرد	۴، ۱۳، ۱۴، ۲۲، ۳۰، ۳۳	مذهبی
۷	فرهنگ کنترل زنان توسط شوهران	۱، ۴، ۱۴، ۱۹، ۲۲، ۳۰	مذهبی
۸	نگرش زن اسلامی	۱۴	مذهبی
۹	برقع و حجاب	۱۴	مذهبی
۱۰	اسلامی سازی	۱۴	مذهبی
۱۱	حق مجازات توسط مردان	۱۴	مذهبی
۱۲	یعنی از آیات و احادیث	۳	مذهبی
۱۳	نحوه تفکر بعضی از علما	۳، ۲۹	مذهبی
۱۴	ضروری بودن اجازه شوهر	۴	مذهبی
۱۵	چندهمسری	۷	مذهبی

عوامل خانوادگی

در بعضی از تحقیقات در رابطه با عوامل خشونت خانگی علیه زنان عامل خانوادگی در کشور پاکستان به طور جداگانه مطالب بررسی شده است. البته نکته‌ای که باید به آن توجه شود این است که هنگام بررسی عوامل خانوادگی بر خشونت خانگی، مطالبی که به آن اشاره شده، امکان دارد که یکی از مصادیق عوامل فردی و یا عوامل اجتماعی و فرهنگی باشد؛ ولی از آنجاکه تحقیقات این عوامل را به طور جداگانه بیان کرده‌اند، ما نیز از آن پیروی می‌کنیم. جدول ۱۰ که در یک خانواده، مردان به دلیل ویژگی‌های فردی مرتکب خشونت خانگی علیه زنان می‌شوند، ولی در خانواده‌های گسترده مادر شوهر و خواهر شوهر نیز مرتکب چنین پدیده‌ای می‌شوند و گاه پدر شوهر و برادر شوهر نیز انواع خشونت‌ها را علیه عروس مرتکب می‌شوند. این خشونت‌ها از طرف اعضای دیگر خانواده یا به طور مستقیم صورت می‌گیرد و گاه اعضای خانواده شوهر، مرد را در انجام خشونت علیه همسرش تحریک می‌کنند (Shumaila, 2004).

جدول شماره ۱۰. عوامل خانوادگی خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان

ردیف	متغیر	کد	عامل
۱	درگیری روزمره و مشاجره	۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۱، ۲۰، ۱۴، ۱۲، ۱۰، ۴	خانوادگی
۲	عدم زیبایی زنان و عروس	۳۵	خانوادگی
۳	ترجیحات انتخاب	۳۸، ۱۲	خانوادگی
۴	سرپیچی زنان از رفت‌وآمد	۳۰، ۲۱، ۲	خانوادگی
۵	خانه و مکان شوهر	۳	خانوادگی
۶	نقش همسر و مادر مطیع	۲۶، ۳	خانوادگی
۷	غیبت	۳۳، ۳۰، ۱۵، ۳	خانوادگی
۸	رفتار غیرقابل قبول زنان در خانه شوهر	۳	خانوادگی
۹	تصمیم ازدواج توسط سرپرست خانواده	۳۳، ۱۲، ۱۰، ۳	خانوادگی
۱۰	ونی، ازدواج مبادله‌ای	۳۰، ۱۵، ۳	خانوادگی
۱۱	خصوصی پنداشتن خشونت خانگی	۲۹، ۲۶، ۲۱، ۱۸، ۱۱، ۴	خانوادگی
۱۲	رابطه جنسی خارج از ازدواج	۵، ۴	خانوادگی
۱۳	مخالفت یا امتناع از انجام تصمیمات خانوادگی	۵	خانوادگی
۱۴	خدشه‌دار کردن شرافت خانوادگی	۴۰، ۲۲، ۲۱، ۱۹، ۱۳، ۱۲، ۶، ۵	خانوادگی
۱۵	مرگ والدین	۹	خانوادگی
۱۶	خانواده گسترده	۳۹، ۳۸، ۱۰	خانوادگی
۱۷	ساختار خانواده	۱۰	خانوادگی
۱۸	دیلن زن و شوهر باهم در حضور دیگر اعضای خانواده	۱۰	خانوادگی
۱۹	حریم خصوصی و فضای شخصی	۱۰	خانوادگی
۲۰	تأثیر مداخلت خانواده در درگیری	۳۹، ۲۱، ۱۰	خانوادگی
۲۱	شکایت عروس از اعضای خانواده داماد	۳۲، ۱۰	خانوادگی
۲۲	مداخله‌ای خانواده عروس	۱۰	خانوادگی
۲۳	پسر به دنیا نیاموردن	۲۳، ۲۱، ۱۷، ۱۲	خانوادگی
۲۴	شکایت بیش از حد مادر شوهر	۳۲، ۱۰	خانوادگی
۲۵	شکایت بیش از حد خواهر شوهر	۱۰	خانوادگی
۲۶	انتظارات و توقعات بیجا از عروس توسط اعضای خانواده	۱۰	خانوادگی
۲۷	انتظارات غیرمنطقی از عروس توسط اعضای خانواده	۱۰	خانوادگی
۲۸	تفاوت نگرش و سلیقه‌ها در کارهای خانه بین مادر شوهر و عروس	۱۰	خانوادگی
۲۹	همسر دوم داشتن	۲۲، ۷	خانوادگی
۳۰	مشکلات مربوط به خانواده	۱۲	خانوادگی
۳۱	کوتاهی در انجام وظایف خانگی	۱۲	خانوادگی
۳۲	ناباروری	۳۴، ۲۳، ۲۱، ۱۴، ۱۲	خانوادگی
۳۳	تعداد فرزندان	۳۹، ۷	خانوادگی
۳۴	تجربه خشونت خانگی دوران کودکی	۳۹، ۲۱، ۱۵، ۱۴، ۸، ۱	خانوادگی
۳۵	رد پیشنهاد ازدواج	۲۰، ۱۷	خانوادگی

۶-۷. انواع و اشکال خشونت خانگی علیه زنان

زنان پاکستانی با چهار نوع خشونت خانگی روبه‌رو هستند که عبارت‌اند از:

۶-۷-۱. خشونت فیزیکی

متداول‌ترین شکل خشونت خانگی شامل سیلی زدن، ضربه زدن با یک جسم (مثلاً چاقو، چوب یا مانند آن) و مشت زدن می‌باشد (Akhtar, 2020).

۶-۷-۲. خشونت اقتصادی

با توجه به نظام مردسالاری در پاکستان حق مالکیت زنان در بسیاری از موارد قابل احترام نیست. زنان حق مالکیت ندارند و در بسیاری مواقع خواهران از ارث محروم می‌شوند و حق ندارند که در مورد این حکم الهی یعنی ارث صحبت کنند (Malik & Naz, 2018, p. 184–189).

۶-۷-۳. خشونت جنسی

زنان در برابر گزارش خشونت جنسی به اطرافیان متقاعد می‌شوند که این امر در ازدواج طبیعی است و برای همه زنان به‌عنوان سرنوشت آنها اتفاق می‌افتد؛ بلکه در بسیاری از مواقع به آنها گفته می‌شود که آنها بر بدن خود مالکیت ندارند و لذا هر زمانی که شوهرش بخواهد، باید پیروی کنند (Amir-ud-din et al., 2018), (Azam, et al, 2018, p1–29).

۶-۷-۴. خشونت روانی

از دیگر انواع خشونت خانگی که زنان پاکستان با آن روبه‌رو هستند، خشونت روحی و روانی است که شامل توهین، آزار کلامی، تمسخر، تهدید به طلاق، ترور شخصیت، سوءظن، آسیب رساندن به روابط خانواده مادری، آسیب رساندن به روابط مادر با فرزندان، تهدید به آزار رساندن به فامیل و اطرافیان زن، گرفتن آزادی زنان، محدودیت‌های اجتماعی، عدم استقلال در امر ازدواج و ازدواج در سنین پایین می‌باشد (Burior et al, 2020, p. 331–334).

۶-۷-۷. پیامدهای ناشی از خشونت خانگی

خشونت خانگی اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت جسمی، عاطفی، روانی و مالی بر زنان دارد. تقریباً همه تحقیقات به این مطلب اشاره کرده‌اند که خشونت خانگی علیه زنان تهدیدی جدی بر سلامت و حقوق انسانی به شمار می‌رود. یافته‌ها نشان می‌دهد که پیامدهای اساسی که بر بهداشت

باروری، سلامت جسمی و روانی زنان ارتباط دارد، به عنوان یک مشکل بهداشت عمومی شناخته شده است؛ چنانکه جدول ۱۱ به این پیامدهای مخرب اشاره دارد.

جدول ۱۱. پیامدهای ناشی از خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان

ردیف	متغیر	کدها
۱	آسیب جدی جسمی	۳۴، ۳۲، ۳۰، ۲۶، ۲۳، ۲۰، ۱۲، ۷، ۱
۲	سلامت باروری	۳۴، ۳۰، ۱۴، ۱۲، ۱
۳	ایجاد یأس و ناامیدی در قربانیان	۳۲، ۳۰، ۲۹، ۲۶، ۲۰، ۸، ۲، ۱
۴	استرس	۳۴، ۳۲، ۳۰، ۲۶، ۲۴، ۲۰، ۱۹، ۱۲، ۸
۵	انزوای اجتماعی	۳۸، ۳۲، ۳۰، ۲۴، ۱۹، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۷
۶	افسردگی	۳۶، ۳۳، ۲۹، ۲۴، ۲۳، ۱۲، ۱۱، ۸، ۷
۷	توهین	۳۰، ۲۳، ۱۹، ۱۷، ۱۴، ۱۱
۸	حقارت درونی	۲۰، ۱۹، ۱۱، ۹
۹	پایین بودن اعتماد به نفس	۲۶، ۱۷، ۱۲، ۸، ۷
۱۰	کشته شدن زنان	۳۲، ۳۰، ۳
۱۱	اقدام به خودکشی	۳۲، ۲۴، ۱۲
۱۲	عزت نفس ضعیف	۲۶، ۱۹، ۸
۱۳	مشکلات خواب	۳۲، ۱۲، ۸
۱۴	اعتیاد به دارو و مصرف مواد	۲۴، ۱۲، ۷
۱۵	خود پنداره پایین	۱۹، ۱۷، ۸
۱۶	نفی حقوق اساسی زنان	۳۰، ۱۹، ۱۲
۱۷	زندگی در ترس و خوف	۳۰، ۲۳، ۱۴
۱۸	مشکلات سلامتی مزمن	۱۲، ۷
۱۹	احساس آزار و اذیت	۲۳، ۲
۲۰	ازهم پاشیدگی خانواده	۳۰، ۱۲
۲۱	احساس ناتوانی	۲۶، ۸
۲۲	بی ارزشی	۲۹، ۸
۲۳	درماندگی	۸
۲۴	تأثیر منفی به رفاه روانی بازماندگان	۸
۲۵	اختلالات پس از سانحه	۸
۲۶	بی لذتی	۸
۲۷	خلاف کاری در نوجوانی	۱۲
۲۸	تأثیر منفی بر روابط جنسی	۱۰
۲۹	ناتوانی منفی بر روابط جنسی	۱۰
۳۰	وسواس فکری - عملی	۱۰
۳۱	زندگی در ترس و خوف	۱۹، ۱۲
۳۲	توهین	۱۹، ۱۵، ۱۲
۳۳	عدم ازدواج به خاطر نفرت	۱۶
۳۴	احساسات نفرت انگیز	۱۶
۳۵	ترک شوهر به طور موقت	۱۷
۳۶	تأثیر بر کودکان	۲۰

۷-۸. راهکارها و سیاست‌ها جهت کاهش و کنترل خشونت خانوادگی علیه زنان

راهکارها و سیاست‌گذاری‌ها جهت کاهش و کنترل خشونت خانگی علیه زنان در پاکستان در تحقیقات انجام شده در ذیل است.

۷-۸-۱. کمک گرفتن از آموزه‌های دینی و مذهبی و تفسیر درست از آنها

در این رابطه آنچه می‌تواند نقشی مهم ایفا کند، تعلیمات و آموزه‌های دینی است. اگر این تعلیمات به درستی اجرا و تفهیم شود، بسیاری مشکلات جامعه به‌ویژه مشکلات زنان در بیشتر حوزه‌ها حل خواهد شد؛ از این رو بعضی از نتایج یافته‌ها به این امر اشاره می‌کنند که اگر از آموزه‌های دینی و مذهبی به‌طور صحیح کمک گرفته شود، بسیار راهگشا و مفید خواهد بود.

۷-۸-۲. تغییر نگرش مردسالاری در جامعه پاکستان

تغییر نگرش مردسالاری با در نظر گرفتن آموزه‌های دینی و جنبه انسانی زنان در رابطه به کاهش این معضل اجتماعی نقش بسزایی دارد.

۷-۸-۳. تغییر عقاید و نگرش مردان نسبت به خشونت علیه زنان در پاکستان

اگر نخبگان مذهبی آموزه‌های اسلامی را نسبت به حقوق زنان به جامعه و مردان پاکستان به‌طور درست برسانند، می‌توان گفت که این مشکل تا حدی کاهش خواهد یافت.

۷-۸-۴. بهبود وضعیت و توان اقتصادی زنان

سیاست‌گذاری‌های دولت برای کاهش خشونت خانگی علیه زنان شامل تخصیص بودجه برای کمک به آسیب‌دیدگان و قربانیان خشونت خانگی، انجام مداخلات فوری برای کاهش بار خشونت خانگی و آسیب‌های جسمی و روانی، پشتیبانی از قوانین حمایت از زنان، ضمانت اجرایی قوانین حمایتی از جمله سیاست‌گذاری‌ها مورد اشاره است.

۸. نتیجه‌گیری

پژوهش‌های مرتبط با حوزه خشونت علیه زنان با یافته‌های مشترک اما در تبیین این پدیده اجتماعی و راهکارهای برخاسته از آن در سهم و نسبت متفاوت دارند. از آن جمله و در ارتباط با بررسی پژوهش حاضر ضعف و کم‌قدرتی زنان، نظام مردسالاری، هنجارهای فرهنگی، نظام قبیله‌ای و

تفاسیر نادرست مذهبی این پدیده اشاره داشت. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد بیشترین افراد که مرتکب خشونت خانگی علیه زنان در کشور پاکستان می‌شوند، شوهران و مردان خانه بوده‌اند و نکته مورد توجه آن است که در رخداد این پدیده مادر و خواهرشوهر نیز نقشی غیرمستقیم دارند.

این یافته از دو جهت مهم است؛ جهت نخست آن است که در فهم نادرست و انحراف آموزه های دینی مردان به تنهایی نقش آفرینی ندارند؛ بلکه زنان نیز در این رویه و تقویت آن مؤثر هستند. جهت دوم، اهمیت تأثیر زنان در پیدایش و ادامه خشونت خانگی آن است که این همراهی نه تنها مرد مسلمان را در تغییر مفهومی آموزه های دینی در رعایت حرمت انسانی و اخلاقی زنان حمایت می‌کند، بلکه در تقویت و تبدیل آن به رویه ای در جامعه اسلامی پاکستان مؤثر است.

در چنین تصویری از خشونت خانگی علیه زنان پاکستانی مسئله ای که می‌تواند در تغییر این رویه مؤثر باشد، عطف به این مهم است که جامعه پاکستان یک جامعه اسلامی و البته پرجمعیت است. بازگشت به بازخوانی آموزه هایی است که ذهن مرد مسلمان را نسبت به این عمل غیراخلاقی و غیردینی قانع می‌کند. هر کنش اجتماعی برآمده از مجموعه عوامل و شرایطی است که سهم و تأثیر متفاوتی در رخداد آن دارد. در ارتباط با خشونت خانگی که مرتکب آن مرد و زن مسلمان علیه زن دیگری است، سهم آموزه های اسلامی در ایجاد شرایط رخداد و ادامه آن مهم تر و مؤثرتر به نظر می‌رسد.

انتساب یک جامعه به اسلام انتظار در مورد کنش های اخلاقی را افزایش می‌دهد؛ به ویژه با تأکیدی که آموزه های اخلاقی و قرآنی بر مناسبات میان زنان و مردان در روابط خانوادگی دارد. با وجود شرایط و عوامل متعدد تأثیرگذار به نظر می‌رسد تصحیح نگرش های برآمده از تعبیر ناصحیح، سوگیرانه و تحت تأثیر باورهای مردسالارانه می‌تواند در تغییر تدریجی رویه مردان (و البته زنان) پاکستانی در خانواده مؤثر باشد. این تغییر به نحو هم‌زمان به پالایش چهره دین اسلام از تصویر تحمیلی و نادرست دین خشونت به حقیقت نوع دوستی و اخلاق محوری نقش مؤثری داشته باشد.

منابع

1. Akter, Sonia, (2020). The Link between a Husband's Trust in Informal Institutions and Domestic Violence against His Wife: Evidence from Pakistan, Singapore. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (9-10), 1–25.
2. Amir–u–Din, Rafti, et al, (2018). *Is attitudinal acceptance of violence a risk factor? An analysis of domestic violence among women in Pakistan*, Islamabad, Journal of interpersonal violence, 1–28.
3. ANI, (2021). *Domestic Violence Cases, Against Pakistani Women during Covid–19 Lockdown*, Pakistan, South Asia Leading Multimedia News Agency, 1–2.
4. Ashraf, Muhammad Umair, (2020). *Media Hush on Honor Killing in Pakistan: The case of Punjab*, Researchgate, Al–Qalam, 25, Issue, 1, published by Institute of Islamic Studies University of the Punjab, Lahore, 194–204.
5. Ashraf, S. et al., (2017). Domestic Violence against Women: Empirical Evidence from Pakistan. *Social Sciences & Humanities*, 25 (3), 1401–1418.
6. Azam Ali, Parveen et al., (2014). *Intimate Partner Violence in Pakistan*, TRAUMA, VIOLENCE, & ABUSE, Reprints and permission, 1–17.
7. Azam, Samar, (2014). *Causes & Consequences of Acid Attacks on Women: A case Study of district Lahore*, Pakistan, Bahaddin Zakariya University Multan–Lahore, IAFOR, 1–14.
8. Bahzad, Warda, (2017). A Spell to Empower Women: Religion, Culture and Domestic Violence in Pakistan. *New Voice in Asian Research*, York Centre for Asian Research, 2, 1, 1–10.
9. Burior, Ameer Ali, et al. (2020). Men's Perspective about Domestic Violence in Rural Sindh.
10. Dawn, (2006). Poverty, Illiteracy termed causes of domestic violence. *Peshwar. Dawn Newspaper*, Pakistan, 1–2.
11. Dr. Nadeem Butthi, (2011). Domestic Violence against women: A case study of District Jacobabad, *Asian Social Science*, 7, 331–334.
12. Faridah, A. Ali, Syed M Israr, Badar S. Ali, Naveed, Z. Janjua (2009).

- Association of Various reproductive rights, Domestic Violence Marital rape with depression among Pakistani Women. *Biomed/Central*, <http://www.biomedcentral.com/471-244X/9/77>, 1-13.
13. Ferdous, Nahida et al., (2017). Exploring the relationship of Domestic violence on Health Seeking behavior and Empowerment of Women in Pakistan. *Epidemiology Biostatistics and Public Health*, 14, 1, 1-8.
  14. Fikree et al., (2005). Attitude of Pakistani Men to Domestic Violence: a study from Karachi, *Pakistan: Irland, Elsevier*, 2, 49-58.
  15. G. Jacob, Mansuri, Ghazala, (2007). Bride Exchange and Women's welfare in Rural Pakistan. *Washington, World Bank Research Working Paper*, 4126, 1-24.
  16. Gorjiposhti, Marzieh, (2019). Functional Analysis of the Socio-cultural Factors of Violence against Women. *Iran, International Journal of Social Sciences*, 9, 3, 55-63.
  17. Gosslin, (2009). *Heavy Hands: An Introduction to the Crime of Intimate and Family Violence, England, Prentice Hall*. Sociology department: at Western New England University.
  18. Haqi, Sobia and Faizi, Abdul, (2010). Prevalence of Domestic Violence and Association and Associated depression in Married women at tertiary care Hospital in Karachi. *Karachi Procedia Social and Behavior Science*, 5, 1090-1097.
  19. Humara, Zulfiqar & Dr. Rukhsana Hasan, (2012). Level of Awareness regarding Domestic Violence: Comparison b/w working and non-working women: A case study of Rawalpindi. *Journal of Peace, conflict & Development*, 1742-0601.
  20. Hussain, Hina, et al., (2020). Prevalence and Risk Factors of Domestic Violence & its impact on women's mental health in Gilgit-Baltistan. *Pakistan, Pak J Med Sci*, 36, 4, 627-631.
  21. Karmalani, Rozina et al., (2008). Domestic Violence Prior to & during Pregnancy among Pakistani Women. *Act Obstetricia Gynecologica*, 87, 1194-1201.
  22. Khan, Adeel & Hussain, Rafat, (2008). Violence against women in Pakistan: Perceptions and Experiences of Domestic Violence. *Asian Studies Review*, 32, 239-253.

23. Khan, Azmat J. et al., (2009). Domestic violence among Pakistani women: an insight into literature. *The Aga Khan University. School of Nursing & Midwifery, Faculty of Health*, 54–56.
24. Khan, Hafiz Muhammad Ather, et al., (2013). Studying the Role of Education in Eliminating Violence against women. *Pak J Commer Soc Sci, Pakistan Journal of Commerce & Social Science*. 7 (2), 405–416.
25. Malik, Iqbal Najma & Naz, Sumaira, (2018). Domestic Violence & psychological well-being of survivor women in Punjab, Pakistan. Sargodha, Pakistan, Medicare, *Journal of psychology and clinical psychiatry*. 2, 184–189.
26. Marx, Karl, Engle, (2004). *Marxists Internet Archive. Manifesto of the Communist party*, Marxists.org, 9–137.
27. Mirza Altamish Muhammad Baig, Sajjad Ali, Numra Altaf Tunio (2020). Domestic Violence amid Covid-19 Pandemic: Pakistan's Perspective, *Asia Pacific Journal of Public Health*, 1–2.
28. Muhammad, Niaz, et al., (2012). Honor Killing in Pakistan. An Islamic Perspective. *Association Social Science*, 8. 10, 80–185.
29. Nasrullah, Muazzam, et al., (2009). The Epidemiological Patterns of Honor Killing of Women in Pakistan, coming, Improving Women's Health in Pakistan, Karachi, *World Bank*, 19, 2, 193–197.
30. Pakeeza, Shahzadi, (2005). Domestic Violence Laws and Practices in Pakistan, *VFAST transections on Education & Social Sciences*, 3, 1, 46–49. *Pakistan, Liberal Arts & Social Science*, International Journal, 4, 2.
31. Rabbani, Fauziah, et al, (2008). Perspectives on Domestic Violence: Case Study from Karachi, Pakistan. Researchgate. *Eastern Mediterranean, Health Journal*, 14, 2, 415–426.
32. Raza, Syed Hassan and Mahmood Liaqat, (2017). Honor Killing of Women: A Comparative Study of the Pakistani Print Media. VFAST. *Transactions on education and social sciences*. 5. 1, 33–38.
33. Sami, Nelofar, & Tazeen S. Ali, (2012). Domestic Violence against Infertile Women in Karachi. Aga Khan University. School of Nursing & Medwifery. Faculty of Health Science. *Asian Review of Social Sciences*, 1(1), 15–20.
34. Shaikh, Masood Ali, et al (2008). Domestic Violence & Pregnancy–Perspective

- from Islamabad and Rawalpindi, Chester Health Department Chester, United State of America. *National Institute of Psychiatry Quaid-e-Azam University Islamabad*, 662–663.
35. Shar, Abbas, Muhammad, (2020). Honor Killing in Pakistan and status of women in Islamic Law. *SSRN Electronic Journal*, vol. LXXII, 1–17.
36. Shumaila, Ahmed (2004). Violence against Women: Media Representation of Violent Issues in the Perspective of Pakistan. *Lahore, Sci.Int (Lahore)*, 6(1), 367–371.
37. Tahir, Muhammad, (2017). *Domestic Violence against women in Pakistan and its solution from an Islamic Perspective: A critical and analytical study*. Islamabad, Pakistan, National University of Modern Languages (NUBML), deptt: of Islamic Studies, pp1–25.
38. Tazeen s. Ali & Khan, Nasir, (2007). Strategies & Recommendations for Prevention & Control of Domestic Violence against women in Pakistan. *Karachi, Pakistan, Aga Khan University School of Nursing*, 57, 1, 27–32.
39. Zainab, Sadiq, et al, (2020). Practices of Domestic Violence in Pakistan: An Islamic Perspective. *Rahat-ul-Quloob*, 4, 1, 37–46.
40. Zakar, Rubeena, et al., (2013). Men's Beliefs and Attitudes towards Intimate partner Violence against women in Pakistan. *Journals Permissionnav*, 246–268.
- Zakar, Rubeena, et al., (2015). Domestic Violence against Rural Women in Pakistan: An Issue of Health and Human Rights. *J Fam., Spring Science Business Media*.